

Tudós fórum

TISZTELETADÁS ÖT KIEMELKEDŐ MAGYAR MATEMATIKUS 90. SZÜLETÉSNAPIJÁN

A matematika tudományának öt jeles képviselője, *Aczél János*, *Császár Ákos*, *Fuchs László*, *Gaál István* és *Horváth János* eredményeit méltatták az MTA Matematikai Tudományok Osztálya által rendezett konferencián, az Akadémián, 2014. június 30-án. A *Big Five*-nek is nevezett csoport 1924-ben született, idén kilencven éves tagjait a tanácskozáson *Lovász László*, az MTA elnöke köszöntötte.

A *Big Five* elnevezés *Fejér Lipót* (1880–1959) iskolateremtő magyar matematikustól, az MTA rendes tagjától származik, 1947-es végzős évfolyama öt leghetésegesebbnek tartott tanítványát tisztelte meg vele. A mostani konferencia ahhoz a tíz esztendővel ezelőtti eseményhez kapcsolódik, amelyet az öt kiemelkedő matematikus 80. születésnapjának alkalmából rendeztek az MTA Rényi Matematikai Kutatóintézetben, 2004-ben. Akkor a *400 év matematika* című tudományos ülésen mind az öt neves tudós előadást tartott. A mostani konferencián, amelynek az MTA adott otthont, a *Big Five* csoport két tagja – *Aczél János* és *Fuchs László* – volt jelen.

Lovász László köszöntőjében a magyar matematika „nagy ötösfogatának” érdemeit méltatva kiemelte, hogy a második világháború utáni időszakban *Aczél János*, *Császár*

Ákos, *Fuchs László*, *Gaál István* és *Horváth János* fontos szerepet játszott a hazai matematika újraindításában és nemzetközi szintre emelésében.

Az öt matematikus kimagasló eredményeit a konferencián *Juhász István*, az MTA rendes tagja, *Laczkovich Miklós*, az MTA rendes tagja, *Maksa Gyula*, az MTA doktora, *Páles Zsolt*, az MTA doktora, valamint *Schmidt Tamás*, a matematikai tudomány doktora mutatta be.

Aczél János, az MTA külső tagja, a kanadai Waterloo-i Egyetem professor emeritusa, a függvényegyenletekkel és alkalmazási lehetőségeikkel foglalkozik az információelmélet, a társadalom- és magatartástudományok területén. Tudományos pályafutása során Észak-Amerika, Európa, Ausztrália és Afrika húsz egyetemén és kutatóintézetében volt vendégprofesszor. *Császár Ákos* Kossuth-díjas, az MTA rendes tagja, az *Eötvös Loránd Tudományegyetem* professor emeritusa a hazai topológiai iskola megteremtője, nevéhez fűződik egyebek mellett a *Császár-féle poliéder* megalkotása. A szintén Kossuth-díjas *Fuchs László*, az MTA külső tagja, a *New Orleans-i Tulane Egyetem* professor emeritusa a csoportelmélet és az absztrakt algebra jeles kuta-

tója. Könyvei a kutatómunka nélkülözhetetlen forrásai, generációkat vezettek be az algebra több ágának modern kutatási módszereibe. Gaál István, a minneapolis-i Minnesota Egyetem professor emeritusa a topológia neves kutatója, Horváth János, az MTA külső tagja, a Marylandi Egyetem professor emeritusa a funkcionálanalízisben ért el kiemelkedő eredményeket.

A *Magyar Tudomány* olvasóit érdekes tudománytörténeti részletekbe avatja be Fuchs Lászlónak a konferencián elhangzott rövid köszöntőbeszéde.

Kedves Kollégák!

Legyen szabad megköszönnöm BIGFIVÉrem nevében is a bennünket ért nagy megtiszteltetést, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai Osztálya ezt az ünnepi rendezvényt szervezte 90. születésnapjaink alkalmából. Nagy örömmel és hálával tölt el bennünket ez a rendkívüli megtiszteltetés. Mély hálával tartozunk Lovász László elnök úrnak, Pálffy Péter Pál akadémikusnak, valamint az előadó kollégáknak.

Mind az öten majdnem hetven évvel ezelőtt kezdtük el a kutatómunkát, és a matematikának szenteltük egész életünket. A matematika különböző ágait műveltük, s ki-ki a maga területén igyekezett megoldani a fontos és érdekes problémákat. Hogy milyen mértékben sikerült nekünk hozzájárulni tudományunk fejlődéséhez, az majd idővel elválik, de úgy vélem, hogy munkásságunkkal nemcsak a matematikai tudományt szolgáltuk, de a magyar matematikát is. A magyar matematikai iskola tanítványai vagyunk, ennek az iskolának a tradícióit igyekeztünk elsajátítani és folytatni. És ennek a világhírű iskolának képviselőiként is tekintettek ben-

nünket, valahányszor előadtunk öt világrész egyetemem.

Rendkívül hálásak vagyunk az Akadémiának, hogy ilyen megtisztelő módon emlékezik meg életünk e mérföldkövéről. Igaz örömmel tölt el bennünket az is, hogy itt kollégáink elismeréssel szóltak munkánkról.

Engedtessek meg, hogy röviden felidézsem csoportunk születésének és működésének körülményeit.

Kezdem 1945-ben, amikor a budapesti egyetemen három matematikai tanszék volt, de csak két professzor. Fejér Lipót hatvanöt éves volt, őt a háború alatti szenvedés nagyon megviselte, és már nem volt oly aktív. *Kerékjártó Béla* már súlyos beteg volt, és 1945 őszén már alig adott elő. A harmadik tanszék üres volt, csak 1946-ban töltötték be *Riesz Frigyes*-sel, amikor már négyen abszolvtunk. *Szász Pál* docens volt az egyetlen, akitől komolyan tanulhattunk; az ő előadásai tökéletesen előkészített, rendkívül precíz, komoly mennyiségű anyagot öleltek fel. *Fejes-Tóth László* geometriai, majd később *Tunán Pál* magántanár számelméleti előadásai főként kezdőknek szóltak. A Matematikai és Fizikai Társulat nem szervezett matematikai előadásokat, mert valamilyen vita volt a szétválással kapcsolatban, és csak később alakult meg a Bolyai Társulat. Bár a matematikai atmoszféra kitűnő volt az egyetemen, mi többre vágytunk, hogy tanulhassunk.

Gál Pista ragyogó ötlete volt, hogy szervezzünk magunknak egy fórumot, ahol *up-to-date* matematikát tanulhatunk, és szabadon vitatkozhatunk. Öten jöttünk össze 1945 nyarán, majd hetenként találkoztunk. Minden alkalommal egyikünk beszámolt arról, hogy mit olvasott, s mit tett hozzá. Íratlan szabály volt, hogy az előadónak valami újat is hozzá kellett adnia: általánosítást vagy ér-

dekes következményt. Fejér Lipót tanácsát követtük: olvassunk, eresszük mélyre a szondát, és tegyünk fel kérdést magunknak.

Az 1946/47-es tanévben mindnyájan rendkívül intenzíven dolgoztunk. Az előadások témája megváltozott: már nem olvasott anyagról számoltunk be, hanem új eredményeinket ismertettük. Készülő disszertációink tételei itt kerültek tüzetes megvitatásra. Ebben a tanévben mindegyikünk ledoktorált, s hangsúlyozom: egyikünknek sem volt témavezetője vagy tanácsadója! Sokat tanultunk abban is, hogy miként kell előadni. A tanév végén előadóülést tartottunk, amelyen öt rövid előadás hangzott el kutatási eredményeinkről. A meghívóhoz mellékelve volt egy négyoldalas ismertető a már megjelent vagy sajtó alatt levő cikkeinkről a *Mathematical Reviews* stílusában.

Az 1947/48-as tanévben kibővültünk: *Fenyő Istvánt* és *Rényi Alfrédot* levelező (rügysző) taggá választottuk. Vagy harminc előadást tartottunk az év folyamán. A tanév végén sokszorosított tájékoztató vagy harminc dolgozatot ismertet hét szerzőtől.

Néhány szót arról, hogy miként működünk. Összejöveteleink nemcsak abban különböztek a közönséges szemináriumi előadásoktól, hogy állandóan közbevágtunk kérdésekkel és ötletekkel, hanem abban is, hogy szinte megállás nélkül neveltünk, tréfáltunk. Aczél János volt a legtöbb vicc szerzője, de a tréfalkozásban mindegyikünk nagyon is aktív volt. A tréfa tárgya többnyire a tárgyalt téma vagy annak tálalási módja volt. Csodálatos, hogy a sok tréfa mellett komoly matematikát tudtunk tanulni.

Talán a legjellegzetesebb tevékenységünk a plakátkészítés volt. Számos összejövétel után

a legviccesebb helyzeteket rögzítettük plakát formájában. A plakát meghívó formájában készült, meghívóként a lezajlott előadásra, mintha előre tudtuk volna a vicces eseményeket. Az előadások helyét mindenkor Lipótmezőként jeleztük, hivatkozással Lipi bácsira és a közismert lipótmezei elmeógyógyintézetre. Mindegyikünknek más neve lett, például Gál Pista Log-log Pista néven szerepelt. A plakátszerkesztéshez mindegyikünk hozzájárult ötleteivel, és az én feladatomból volt a végleges forma megszerkesztése Aczél János aktív közreműködésével. Ezek a plakátok ma már nem sokat jelentenek, mert az akkori helyzetre való utalásokat lehetetlen ma értékelni.

Az 1948/49-es tanévben már kevésbé tevékenykedtünk együtt. Gál és Horváth Párizsba távozott, Aczél a szegedi, majd a miskolci egyetemre került, Császár a Műegyetemen adott elő, én tanítóképző-intézeti tanári tevékenység után az Eötvös Egyetemre kerültem. Elszakadtunk egymástól, de a barátság és a közös cél, a matematika iránti odaadó szeretet összekapcsolt bennünket a világ öt különböző városából. Ritkán volt alkalmunk összejönni, többnyire nemzetközi konferenciákon találkoztunk. Utoljára a nyolcvanéves korunk alkalmából szervezett akadémiai rendezvényen voltunk együtt mind az öten, most is mind az ötünkre számítottunk itt, de csak ketten jöttünk el.

Tisztában vagyunk azzal, hogy kilencven évünkkel a jövőben már nem fogunk tudni sokat tenni tudományunkért, de a matematika továbbra is a szívünkben marad.

Még egyszer köszönjük a számunkra oly sokat jelentő ünneplést. Legyen szabad remélnem, hogy tíz év múlva mind az öten találkozhatunk majd.